

**«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ жанындағы
медицина колледжі**

ДӘРІС КЕШЕНІ

Мамандығы: 09130100 «Мейіргер ісі»
Біліктілігі: 5AB09130101 «Мейіргер ісінің қолданбалы бакалавры»
Оқу түрі: күндізгі
Оқытудың нормативтік мерзімі: 3 жыл 6 ай
Циклдар мен пәндер индексі: АП 11
Курс: 2
Семестр: 4
Пән: «Әлеуметтік маңызы бар аурулар»

ONȚŪSTIK QAZAQSTAN MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казакстанская медицинская академия»
«Мейіргер ісі-І» кафедрасы		№72/11 ( )
Дәріс кешені		16 беттің 2 беті

Кафедра мәжілісінде қаралды және бекітілді.

№ 1 хаттама. « 27 » 08 2024 ж

Кафедра меңгерушісі Серикова Б.Д.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казакстанская медицинская академия»
«Мейіргер ісі-1» кафедрасы		№72/11 ( )
Дәріс кешені		16 беттің 3 беті

Дәріс № 1

1. Тақырыбы: Кіріспе. Әлеуметтік маңызы бар аурулардың анықтамасы.

2. Мақсаты: Білім алушыларды әлеуметтік маңызды аурулар ұғымымен, олардың ерекшеліктерімен және қоғам денсаулығына әсерімен таныстыру.

3. Дәріс тезистері:

Әлеуметтік маңызы бар аурулар деп қоғамдық денсаулыққа елеулі әсер ететін, мүгедектік пен өлім-жітімнің негізгі себептерінің бірі болып табылатын және қоғам мен денсаулық сақтау жүйесіне айтарлықтай экономикалық жүктеме түсіретін ауруларды айтады.

Бұл аурулар көпшілікті қамтиды, көптеген адамдарға әсер етеді және диагностика, емдеу мен алдын алу үшін үлкен ресурстарды талап етеді.

Әлеуметтік маңызы бар аурулар бірнеше белгілері бойынша жіктеледі:

○ **Инфекциялық аурулар** — микроорганизмдер (вирус, бактерия, саңырауқұлақтар) туындататын және бір адамнан екінші адамға жұғатын аурулар. Мысалы, туберкулез, ВИЧ/СПИД, тұмау.

○ **Инфекциялық емес аурулар** — инфекциямен байланысты емес, бірақ қоғамдық денсаулыққа әсер ететін аурулар. Мысалы, жүрек-қан тамырлары аурулары, қатерлі ісік, қант диабеті, тыныс алу жүйесінің аурулары.

• Қоғамға әсері бойынша:

○ **Жоғары өлім-жітімге әкелетін аурулар** — қатерлі ісік, миокард инфаркті, инсульт, бауыр мен бүйрек аурулары сияқты аурулар.

○ **Мүгедектікке және еңбекке қабілеттілікті жоғалтуға себеп болатын аурулар** — созылмалы аурулар, мысалы, қант диабеті, артрит, остеопоз.

○ **Өмір сапасын төмендететін аурулар** — мысалы, депрессия, алкогольизм және есірткі тәуелділігі, бұл адамдардың өмір сапасын едәуір төмендетуі мүмкін.

Аурулар әлеуметтік маңызы бар ауруларға бірнеше себеппен айналады:

• **Жоғары таралуы:** Ауру көп адамдарға әсер етсе, ол денсаулық сақтау жүйесі мен қоғам үшін маңыздылыққа ие болады.

• **Экономикаға әсері:** Әлеуметтік маңызы бар аурулар еңбек өнімділігінің төмендеуіне, мүгедектікке және өмір бойы ұзақ емдеуді қажет етуге әкеледі.

• **Жоғары өлім-жітім немесе мүгедектікке әкелуі:** Аурулар өлімге немесе ұзақ мүгедектікке әкелсе, денсаулық сақтау жүйесіне үлкен жүктеме түседі және профилактикалық және емдеу шараларын талап етеді.

• **Әлеуметтік және психологиялық әсерлер:** Кейбір аурулар, мысалы, психикалық аурулар немесе тәуелділік, науқастар мен олардың отбасыларына айтарлықтай әлеуметтік және психологиялық әсер етеді.

Әлеуметтік маңызы бар аурулар — әлемдік денсаулық сақтау жүйесінің ең күрделі мәселелерінің бірі, оларды шешу үшін кешенді тәсілді талап етеді. Дұрыс диагностика мен емдеуден бастап, профилактикалық шаралар мен әлеуметтік қолдауға дейінгі әрбір қадам қоғам денсаулығын жақсартуға маңызды әсер етеді. Студенттер осы аурулардың медициналық аспектілерін ғана емес, олардың қоғамға және экономикаға әлеуметтік әсерін де түсінуі қажет.

4. Көрнекі материалдар: 15-20 слайд.

5. Әдебиет: соңғы бетті қараңыз.

6. Бакылау сұрақтары:

Әлеуметтік маңызы бар аурулар дегеніміз не және оларды анықтаудың қандай критерийлері бар?

Қазіргі қоғамда қандай аурулар жиі әлеуметтік маңызы бар аурулар деп саналады?

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казakhstanская медицинская академия»
«Мейіргер ісі-1» кафедрасы		№72/11 ( )
Дәріс кешені		16 беттің 4 беті

Әлеуметтік маңызы бар аурулар экономика мен қоғамдық денсаулыққа қалай әсер етеді?

Дәріс № 2

1.Тақырыбы: Әлеуметтік маңызы бар аурулардың тізбесін айқындайтын нормативтік-құқықтық құжаттар.

2.Мақсаты: Әлеуметтік маңызы бар аурулардың тізбесін реттейтін нормативтік-құқықтық құжаттарды зерттеп, олардың денсаулық сақтау жүйесіне және қоғамдық денсаулыққа әсерін түсіндіру.

3.Дәріс тезистері:

Әлеуметтік маңызы бар аурулар — бұл қоғамдық денсаулыққа, экономикаға, әлеуметтік салаға айтарлықтай әсер ететін және емдеу мен профилактикаға үлкен шығындарды талап ететін аурулар. Мұндай ауруларды дұрыс анықтаудың маңыздылығы профилактикалық шараларды жоспарлау, медициналық көмектің қолжетімділігін жақсарту және денсаулық сақтау саласындағы мемлекеттік саясатты түзету қажеттілігімен байланысты. Бұл мақсатта осындай ауруларды реттейтін нормативтік-құқықтық құжаттар әзірленген.

Әлеуметтік маңызы бар аурулар (ӘМА) — бұл халықтың денсаулығына кең ауқымда әсер етіп, аурушаңдықты, өлім-жітімді және мүгедектікті арттыратын, денсаулық сақтау мен қоғамдық ресурстарға жоғары экономикалық жүк салатын және әлеуметтік мәселелер туындататын аурулар.

Әлеуметтік маңызы бар аурулардың негізгі сипаттамалары:

- Халық арасында жоғары аурушаңдық.
- Өлім-жітім және мүгедектік, оның ішінде еңбекке қабілетті халық арасында.
- Экономикаға айтарлықтай әсері: емдеуге жұмсалатын шығындардың ұлғаюы, еңбек өнімділігінің төмендеуі.
- Әлеуметтік әсері: өмір сапасының төмендеуі, ауруларды стигматизациялау, әлеуметтік оқшаулану.

Нормативтік-құқықтық құжаттардың әлеуметтік маңызы бар аурулар мәселесін шешудегі рөлі. Нормативтік-құқықтық құжаттар әлеуметтік маңызы бар аурулармен байланысты мәселелерді шешуде маңызды рөл атқарады. Олардың негізгі функциялары:

- 1.Әлеуметтік маңызы бар аурулары бар науқастарға медициналық көмектің қолжетімділігін реттеу, тегін немесе жеңілдікті емдеу үшін жағдай жасау.
2. Мемлекеттік денсаулық сақтау жүйесі деңгейінде ауруларды алдын алу және емдеу бойынша нақты ұсыныстар беру.
3. Әлеуметтік маңызы бар аурулармен күресу үшін ұлттық және өңірлік бағдарламалар арқылы ресурстарды жұмылдыру.
4. Аурушаңдықты бақылау және аурулардың таралуын болжау үшін ғылыми зерттеулер мен статистикалық бақылауларды қолдау.
5. Халықты әлеуметтік аурулардың қауіптері мен алдын алу әдістері туралы оқыту және ақпараттандыру.

• **4.Көрнекі материалдар:** 15-20 слайд.

• **5.Әдебиет:** соңғы бетті қараңыз.

7.Бақылау сұрақтары:

1. Заңнамаға сәйкес қандай аурулар әлеуметтік маңызы бар аурулар тізіміне кіреді?
2. Әлеуметтік маңызы бар ауруларды реттейтін нормативтік-құқықтық құжаттар қандай?
3. Нормативтік-құқықтық актілер медициналық көмекке қолжетімділікке қалай әсер етеді?

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казакстанская медицинская академия»
«Мейіргер ісі-1» кафедрасы		№72/11 ( )
Дәріс кешені		16 беттің 5 беті

№3 дәріс

1. Тақырыбы: Науқаста әлеуметтік маңызы бар аурулардың қауіп факторлары.

2.Мақсаты: Әлеуметтік маңызы бар аурулардың пациенттегі тәуекел факторларын зерттеп, оларды ерте диагностикалау, профилактикалау және тиімді бақылау үшін стратегиялар әзірлеу.

3.Дәріс тезистері:

Әлеуметтік маңызы бар аурулар (ӘМБА) — халықтың денсаулығына, экономикаға және әлеуметтік салаға елеулі әсер ететін аурулар тобы. Оларға жүрек-қантамыр аурулары, қант диабеті, онкологиялық аурулар, туберкулез, ВИЧ/СПИД, психикалық аурулар және басқа да аурулар жатады.

Бұл аурулардың тәуекел факторларын түсіну және олармен жұмыс істеу профилактика, ерте диагностикалау және аурулардың таралуын төмендету үшін маңызды. Осы лекцияда біз әлеуметтік маңызы бар аурулардың пациенттегі тәуекел факторларын және оларды алдын алу әдістерін қарастырамыз.

1. Тәуекел факторларын анықтау

Тәуекел факторлары — бұл аурудың пайда болу ықтималдығын немесе оның өршуін арттыратын сипаттамалар немесе жағдайлар. Олар **өзгертілмейтін** (яғни, өзгерту немесе бақылау мүмкін емес) және **өзгертілетін** (яғни, өзгерту немесе бақылау мүмкін факторлар) деп бөлінеді.

2. Тәуекел факторларының классификациясы

а) Өзгертілмейтін тәуекел факторлары:

- **Жас:** Адамның жасы өскен сайын көптеген аурулардың пайда болу ықтималдығы артады, мысалы, жүрек-қантамыр аурулары, рак, остеопороз, диабет.
- **Жыныс:** Кейбір аурулар еркектерде жиі кездеседі (мысалы, инфаркт), ал басқалары әйелдерде жиі байқалады (мысалы, остеопороз).
- **Генетикалық бейімділік:** Кейбір тұқым қуалайтын аурулар немесе белгілі бір ауруларға бейімділік адамда аурудың пайда болу ықтималдығын арттырады, мысалы, қатерлі ісік немесе диабет.
- **Ұлттық тиістілік:** Кейбір этникалық топтарда белгілі бір аурулар пайда болу ықтималдығы жоғары, мысалы, афроамерикандықтарда гипертония, азиялықтарда диабет 2 типі жиі кездеседі.

б) Өзгертілетін тәуекел факторлары:

- **Қате тамақтану:** Майлы, тәтті және тұзды тағамдарды жиі тұтыну жүрек-қантамыр ауруларын, семіздік, диабет 2 типі мен қатерлі ісікке әкелуі мүмкін.
- **Физикалық белсенділік:** Аз қозғалу көптеген аурулардың дамуына ықпал етеді, оның ішінде жүрек аурулары, диабет, семіздік және кейбір қатерлі ісіктер.
- **Темекі шегу:** Бұл жүрек-қантамыр аурулары, өкпе қатерлі ісігі, созылмалы обструктивті өкпе ауруы сияқты аурулардың негізгі тәуекел факторы болып табылады.
- **Алкогольді тұтыну:** Алкогольді көп мөлшерде ішу бауыр циррозы, рак, гипертония және басқа ауруларға әкеледі.
- **Психологиялық жағдай:** Стресс, депрессия және басқа психоэмоционалды аурулар жүрек-қантамыр ауруларына, диабетке және басқа да ауруларға әсер етуі мүмкін.
- **Экологиялық факторлар:** Қоршаған орта ластануы, зиянды өндірістерде жұмыс істеу және санитарлық жағдайлар әлеуметтік маңызы бар аурулардың, мысалы, туберкулез, астма, өкпе ауруларының пайда болуына ықпал етеді.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казакстанская медицинская академия»
«Мейіргер ісі-1» кафедрасы		№72/11 ( )
Дәріс кешені		16 беттің 6 беті

3. Тәуекел факторларының пациент денсаулығына әсері

Тәуекел факторлары аурулардың даму ықтималдығы мен оның ағымына елеулі әсер етеді. Бірнеше тәуекел факторы бар науқастар жоғары тәуекел тобында болады. Мысалы, темекі шегу, аз қозғалу және дұрыс тамақтанбау жүрек-қантамыр аурулары, диабет, гипертония мен басқа да аурулардың пайда болу ықтималдығын арттырады.

Тәуекел факторларын ерте анықтау және алдын алу. Әлеуметтік маңызы бар аурулардың таралуын және өлім-жітімді төмендету үшін тәуекел факторларын ерте анықтау және оларға уақытында шаралар қабылдау қажет.

- Үнемі медициналық тексерулер.
- Скринингтік тестілерді пайдалану (мысалы, диабетке тест, қандағы холестерин деңгейін анықтау).
- Пациенттің өмір салтына, тамақтануына, физикалық белсенділігіне, темекі шегуіне және алкоголь тұтынуына байланысты сауалнамалар мен анкеталар.
- **Пациенттерге білім беру:** Пациенттерге денсаулықты сақтаудың маңыздылығын, дұрыс тамақтануды, физикалық белсенділікті және зиянды әдеттерден бас тартуды түсіндіру қажет.
- **Алдын алу бағдарламалары:** Мемлекеттік және жеке бағдарламаларды әзірлеу, соның ішінде темекі шегуден бас тарту, физикалық белсенділікті арттыру, дұрыс тамақтануды насихаттау.
- **Медикаментозды алдын алу:** Жоғары тәуекелге ие адамдарға кейбір дәрілер профилактика ретінде тағайындалуы мүмкін, мысалы, холестеринді төмендететін статиндер, жоғары қысымға қарсы препараттар.

4.Көрнекі материалдар: 15-20 слайд.

5.Әдебиет: соңғы бетті қараңыз.

6. Бақылау сұрақтар (кері байланыс):

- Қандай тәуекел факторлары жүрек-қантамыр ауруларының дамуына жиі себеп болады?
- Дұрыс емес тамақтану 2 типті диабеттің дамуына қалай әсер етеді?
- Қандай әлеуметтік және экологиялық факторлар туберкулездің таралу қаупін арттыруы мүмкін?

Дәріс № 4

1.Тақырыбы: Медициналық-әлеуметтік көмектің түрлері мен көлемін, жеңілдіктердің тізбелері мен түрлерін айқындау.

2.Мақсаты: Науқастардың денсаулық жағдайына байланысты оларға көрсетілетін медико-әлеуметтік көмек түрлері мен көлемдерін, сондай-ақ жеңілдіктер тізімдері мен түрлерін зерттеу.

3.Дәріс тезистері:

Медико-әлеуметтік көмек (МӘК) — бұл денсаулық жағдайы нашарлаған немесе өмірлік қиындықтарға тап болған адамдарға көрсетілетін кешенді медициналық және әлеуметтік қызметтер жиынтығы. Бұл көмектің мақсаты — адамның денсаулығын жақсарту, әлеуметтік жағдайын тұрақтандыру және өмір сүру сапасын арттыру. Медико-әлеуметтік көмек әсіресе мүгедектерге, қарттарға, жалғызбасты адамдарға және ауыр аурулары бар азаматтарға қажет.

МӘК жүйесі халықтың денсаулығын сақтауда маңызды рөл атқарады. Ол барлық әлеуметтік топтар үшін тең мүмкіндік беріп, халықтың өмір сапасын жақсартуға бағытталған. Осы лекцияда медико-әлеуметтік көмек түрлері мен көлемдері, сондай-ақ жеңілдіктер тізімі мен түрлерін қарастырамыз.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казакстанская медицинская академия»
«Мейіргер ісі-1» кафедрасы		№72/11 ( )
Дәріс кешені		16 беттің 7 беті

Медико-әлеуметтік көмек түрлері. Медико-әлеуметтік көмек бірнеше түрге бөлінеді, бұл көмек түрлері науқастың қажеттілігіне байланысты көрсетіледі:

- 1. Амбулаторлық медико-әлеуметтік көмек:** науқастарға поликлиникада, амбулаторияларда немесе үйде көрсетілетін медициналық қызмет. Бұл тексерулер, дәрігерлік кеңестер, емдеу, профилактикалық шаралар және психологиялық көмек сияқты қызметтерді қамтиды.
- 2. Стационарлық медико-әлеуметтік көмек:** аурухана жағдайында көрсетілетін көмек. Мұнда науқасқа тәулік бойы медициналық көмек, әлеуметтік қызметтер мен күтімдер көрсетіледі. Мысалы, ауыр аурулардан немесе жарақаттардан кейінгі көмек.
- 3. Паллиативтік көмек:** емделмейтін, қайтымсыз ауруы бар науқастарға көрсетілетін көмек. Бұл көмек ауруды жеңілдетуге, өмір сапасын арттыруға және науқас пен оның жақындарына психологиялық қолдау көрсетуге бағытталған.
- 4. Реабилитациялық көмек:** науқастарға немесе мүгедектерге, аурудан немесе жарақаттан кейін қалпына келуге және әлеуметтік өмірге оралуға көмектесетін көмек.
- 5. Ұзақ мерзімді күтім:** қарттар мен мүгедектерге, сондай-ақ созылмалы аурулары бар адамдарға көрсетілетін көмек, олардың өмір сапасын жақсартуға және тұрмысын жеңілдетуге арналған.

Медико-әлеуметтік көмек көлемдері. Медико-әлеуметтік көмек көлемі науқастың қажеттілігіне және жағдайына байланысты анықталады:

- **Негізгі көмек:** науқасқа қажет медициналық көмек, дәрігерлік кеңестер, алдын алу шаралары, қажет болған жағдайда дәрі-дәрмектерді алу.
- **Кеңейтілген көмек:** жоғары мамандандырылған медициналық көмек, емдеудің күрделі түрлері, стационарлық қызметтер, реабилитация.
- **Клиникалық көмек:** жоғары технологиялық медициналық қызметтер, операциялар, интенсивті терапия мен реанимация.

4.Көрнекі материалдар: 15-20 слайд.

5.Әдебиет: соңғы бетті қараңыз.

6.Бақылау сұрақтары:

- Қандай негізгі медико-әлеуметтік көмек түрлері бар?
- Медико-әлеуметтік көмек қандай нормативтік-құқықтық актілермен реттеледі?
- Пациенттердің денсаулық жағдайына байланысты қандай жеңілдіктер беріледі?

Дәріс № 5

1.Тақырыбы: Науқастарға оның ішінде еңбекке жарамсыздығына диспансерлік бақылау жүргізу.

2.Мақсаты: Жұмысқа қабілеттілігі шектеулі науқастарға диспансерлік бақылауды тиімділігін қамтамасыз ету, асқынулардың алдын алу және науқастардың өмір сапасын жақсарту.

3.Дәріс тезистері:

Диспансерлік бақылау аурулардың алдын алу, созылмалы ауруларды басқару және еңбекке қабілеттілікті қалпына келтіруде маңызды рөл атқарады. Диспансеризация жүйесі жеке ерекшеліктерді ескере отырып ұйымдастырылуы тиіс, ол кешенді тәсілді қамтиды, оған медициналық, психологиялық және әлеуметтік көмек кіреді. Бұл тек ауруларды азайтуға және мүгедектікті төмендетуге ғана емес, сонымен қатар пациенттердің өмір сапасын жақсартуға да ықпал етеді, әсіресе ұзақ мерзімді еңбекке қабілетсіздік жағдайында.

Еңбекке қабілетсіздік әртүрлі аурулар мен жағдайлардан туындауы мүмкін:

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казакстанская медицинская академия»
«Мейіргер ісі-1» кафедрасы		№72/11 ( )
Дәріс кешені		16 беттің 8 беті

• **Жедел аурулар**, мысалы, тыныс алу жолдарының инфекциялары немесе жарақаттар, олар уақытша еңбекке қабілетсіздік тудырады.

• **Созылмалы аурулар**, мысалы, гипертония, диабет, жүрек-қан тамырлары аурулары, олар ұзақ мерзімді еңбекке қабілетсіздікке әкелуі мүмкін.

• **Мүгедектік**, ауыр аурулардан немесе жарақаттардан кейінгі жағдай.

Ұзақ мерзімді аурулар немесе мүгедектік жағдайларында диспансерлік бақылау әсіресе маңызды, себебі ол:

1. **Денсаулық жағдайын бақылауға** және оның нашарлауын болдырмауға мүмкіндік береді.

2. **Емдеуді түзетуге және қалпына келтіру** жұмыстарын жүргізуге мүмкіндік береді, бұл пациентке белсенді өмірге және еңбекке қабілеттілікке оралуға көмектеседі.

3. **Әлеуметтік бейімделуге** көмектеседі, пациенттің психологиялық жағдайын жақсартуға ықпал етеді.

4. **Еңбекке қабілетсіздігі бар пациенттерді бақылаудың ерекшеліктері**

5. **Еңбекке қабілетсіздікті бағалау** Еңбекке қабілетсіздіктің дәрежесін нақты анықтау маңызды, ол медициналық комиссияның жұмысын және тиісті құжаттарды рәсімдеуді талап етуі мүмкін. Еңбекке қабілетсіздіктің дәрежесі диспансерлік бақылаудың көлеміне және сипатына әсер етеді.

6. **Реабилитация және еңбекке қабілеттілікті қалпына келтіру** Еңбекке қабілетсіздікті қалпына келтіру үшін арнайы емдеу шаралары ұсынылуы мүмкін, мысалы, физиотерапия, емдік дене шынықтыру, хирургиялық араласулар, сондай-ақ әлеуметтік реабилитация.

7. **Психологиялық қолдау** Ұзақ мерзімді ауруы немесе мүгедектігі бар пациенттер психологиялық және әлеуметтік қолдауды қажет етеді. Бұл бейімделуге және психологиялық жағдайды қалпына келтіруге көмектеседі. Психологтар мен әлеуметтік қызметкерлер осындай пациенттерге көмек көрсету үшін маңызды рөл атқарады.

8. **Еңбек ұйымдастыру және реабилитация** Еңбекке қабілетсіздігі бар пациенттерге жұмысқа оралу мүмкіндігін бағалау маңызды. Бұл мынадай шараларды қамтуы мүмкін:

○ Пациенттің кәсібі мен жұмыс жағдайын бағалау.

○ Пациенттің жағдайына сәйкес жұмыс орнын ұйымдастыру бойынша кеңестер.

○ Қажет болса, жаңа дағдыларды үйрену немесе қайта даярлау.

4.Иллюстрациялық материал: Презентация

4.Көрнекі материалдар: 15-20 слайд.

5.Әдебиет: соңғы бетті қараңыз.

7.Бақылау сұрақтары:

Диспансерлік бақылау кезінде қандай зерттеулер міндетті түрде өткізіледі?

Еңбекке қабілетсіздігі бар пациенттерді диспансерлік бақылауда қандай шаралар қабылданады?

Диспансеризацияның негізгі мақсаты қандай?

Дәріс № 6

1.Тақырыбы: ЖИА, ми-инсультінің өткір түрлеріне шұғыл көмек көрсету алгоритмдері.

2.Мақсаты: ЖИА-ның жедел түрлері мен ми инсульті кезіндегі шұғыл көмек көрсету алгоритмдерін қарастырып, бұл жағдайлардың емдеу принциптерін түсіну.

3.Дәріс тезистері:

Ишемиялық жүрек ауруының (ИБС) жедел түрлері. ИБС бірнеше жедел жағдайды қамтиды, соның ішінде **жедел миокард инфарктісі (ЖМИ)** және **тұрақсыз стенокардия**.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ	 SKMA -1979-	SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казакстанская медицинская академия»
«Мейіргер ісі-1» кафедрасы		№72/11 ( )
Дәріс кешені		16 беттің 9 беті

Бұл жағдайлар уақытында диагноз қойылып, тиісті ем жүргізілмеген жағдайда өлімге әкелуі мүмкін.

Жедел миокард инфарктісі кезіндегі шұғыл көмек көрсету алгоритмі. Шұғыл көмектің мақсаты:

- Миокардтың қанмен қамтамасыз етілуін қалпына келтіру.
- Жүрек бұлшықетінің некрозын азайту.
- Өлімге әкелетін асқынуларды болдырмау (мысалы, кардиогендік шок, аритмиялар).

Алгоритм қадамдары:

1. Пациенттің жағдайын бағалау

- Симптомдарды анықтау: кеудедегі ауырсыну, ентігу, тершеңдік, әлсіздік.
- Өмірлік маңызды көрсеткіштерді бақылау: артериялық қысым, жүрек соғысының жиілігі, ЭКГ.

2. Емдеу шаралары

- **Ауырсынуды басу:** тілге нитроглицерин қабылдату, ауырсынуды жеңілдететін препараттар (морфин) қолдану.
- **Антиагрегантты терапия:** аспирин (160-325 мг) — тромбтардың пайда болуын болдырмау үшін.
- **Тромболитикалық терапия** (қажет болса): тромбты еріту үшін стрептокиназа немесе альтеплаза сияқты препараттарды қолдану.
- **Антикоагулянттар:** гепарин — тромбтың пайда болуын болдырмау үшін.
- **Артериялық қысымды түзету:** гипертензия болса — бета-блокаторлар немесе кальций антагонистері.

3. Мониторинг

- ЭКГ, артериялық қысым, оттегі қанықтылығын бақылау.
- Асқынуларды уақытында анықтау, мысалы, қарыншалық фибрилляция, тромбоэмболия, кардиогендік шок.

4. Шұғыл госпитализация

- Пациентті кардиологиялық бөлімшеге ауыстыру, коронарлық ангиография және стент қою мүмкіндігін қарастыру.

• 4.Көрнекі материалдар: 15-20 слайд

• 5.Әдебиет:

соңғы бетті қараңыз.

6. Бақылау сұрақтары:

- Жедел миокард инфарктісінің белгілері қандай?
- Инсульт кезінде тромболитикалық терапияның қандай қарсы көрсетілімдері бар?
- Инсульт кезінде пациентті тұрақтандыру кезінде қандай факторлар бірінші кезекте ескерілуі керек?

Дәріс №7

1.Тақырыбы: Тиісті емдеу-диагностикалық іс-шараларды қаржылық қамтамасыз етуді ұйымдастыру.

2.Мақсаты: медициналық ұйымдарда емдеу-диагностикалық іс-шараларды қаржылық қамтамасыз етудің негізгі принциптерін қарастыру, сондай-ақ осы саладағы қаржыландыру әдістері мен көздерін талдау.

3.Дәріс тезистері:

Медициналық көмек көрсету, соның ішінде емдеу-диагностикалық іс-шараларды қаржылық қамтамасыз ету — денсаулық сақтау жүйесінің тиімділігін арттыруға,

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
«Мейіргер ісі-1» кафедрасы		№72/11 ( )
Дәріс кешені		16 беттің 10 беті

медициналық қызметтердің сапасын жақсартуға және ресурстарды тиімді пайдалануға маңызды әсер етеді. Қаржылық қамтамасыз ету денсаулық сақтау ұйымдарына қажетті ресурстарды жеткізуге ғана емес, сондай-ақ халыққа медициналық көмектің қолжетімділігін қамтамасыз етуге де ықпал етеді.

Бұл лекцияның мақсаты — медициналық ұйымдарда емдеу-диагностикалық іс-шараларды қаржылық қамтамасыз етудің негізгі принциптерін қарастыру, сондай-ақ осы саладағы қаржыландыру әдістері мен көздерін талдау.

Денсаулық сақтау саласындағы қаржылық қамтамасыз ету негіздері. Денсаулық сақтаудағы қаржыландыру — медициналық қызмет көрсетуге қажетті қаражаттың ағымын ұйымдастыру жүйесі. Ол бірнеше деңгейден тұрады:

- Мемлекеттік қаржыландыру — көп жағдайда мемлекеттік және муниципалды медициналық мекемелер үшін негізгі қаржыландыру көзі болып табылады. Бұл қаражат федералды, өңірлік немесе жергілікті бюджеттерден келеді.
- Медициналық сақтандыру — міндетті медициналық сақтандыру (ММС) және ерікті медициналық сақтандыру (ЕМС) жүйесі. ММС жүйесі медициналық көмек көрсету үшін қаржыландырудың негізгі көзі болып табылады.
- Жеке қаржыландыру — жеке клиникалар мен медициналық ұйымдар үшін қаржыландыру көзі болып табылады. Бұл қаржы негізінен ақылы қызметтер арқылы түседі.

Қаржыландыру түрлері:

- **Кассовая (қолма-қол ақша арқылы)** — қаражат шығындар туындаған кезде бөлінеді.
- **Бюджеттік** — қаражат алдын ала бюджетке бекітіліп, белгіленген нормалар бойынша бөлінеді.
- **Договорлық** — медициналық ұйымдар қаражатты пациенттермен, сақтандырушылармен немесе мемлекеттік органдармен жасалған келісімдер негізінде алады.

Емдеу-диагностикалық іс-шараларды қаржылық қамтамасыз етудің принциптері. Емдеу-диагностикалық іс-шараларды қаржылық қамтамасыз етуде бірнеше негізгі принциптерді сақтау қажет:

1. **Қаражатты мақсатты пайдалану** — қаржы медициналық көмек көрсетуге, пациенттің қажеттілігіне және сапа стандарттарына сәйкес бөлінуі керек.
2. **Ресурстарды рационалды бөлу** — медициналық қызметтердің басымдықтарын және маңыздылығын ескере отырып, шығындарды оңтайландыру.
3. **Ашықтық және есеп беру** — барлық шығындар негізделіп, бақылау органдары үшін ашық болуы керек.
4. **Сапаны ынталандыру** — қаржы тек қызмет көлеміне ғана емес, оның сапасына да бөлінуі керек.

4. Көрнекі материалдар: 15-20 слайд.

5.Әдебиет: соңғы бетті қараңыз.

6.Бақылау сұрақтары:

- Міндетті медициналық сақтандыру (ММС) жүйесінің емдеу-диагностикалық іс-шараларды қаржыландырудағы артықшылықтары мен кемшіліктері қандай?
- Медициналық ұйымдар қаржылық ресурстарды дұрыс бөліп, медициналық көмектің сапасын қалай арттыра алады?

Дәріс № 8

1. Тақырыбы: Әлеуметтік маңызы бар аурулар кезінде пациенттердің құқықтары мен

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
«Мейіргер ісі-1» кафедрасы		№72/11 ( )
Дәріс кешені		16 беттің 11 беті

мүдделерін қорғау.

2. Мақсаты: Әлеуметтік маңызы бар аурулардан зардап шегетін пациенттердің құқықтары мен мүдделерін қорғаудың негізгі принциптері мен механизмдерін қарастыру. Әлеуметтік маңызы бар аурулары бар пациенттер, барлық азаматтар сияқты, қорғауға қажетті құқықтарға ие:

Медициналық көмек алу құқығы. Пациенттер, соның ішінде:

- Міндетті медициналық сақтандыру (ММС) жүйесі бойынша тегін емделуге;
- Қажетті медициналық қызметтер мен дәрі-дәрмектерге қол жеткізуге;
- Аурулардың алдын алу және диагностика жүргізу құқығына ие.

Ақпараттандырылған келісім құқығы. Пациенттер өздерінің аурулары, емдеу әдістері, ықтимал қауіп-қатерлер мен салдарлары туралы толық ақпарат алуы тиіс. Әлеуметтік маңызы бар аурулары бар пациенттерге ақпаратты түсінікті әрі қолжетімді түрде беру өте маңызды, сонымен қатар олар медициналық араласудың барлық кезеңдерін түсініп, емдеуге келісім беруге құқылы.

Жеке өмірдің құпиялылығы құқығы. Медициналық мекемелер пациенттердің жеке мәліметтерін құпия сақтауға міндетті, әсіресе ВИЧ немесе нашақорлық сияқты ауруларда, бұл стигматизация мен дискриминацияға әкелуі мүмкін. Құпиялылықтың бұзылуы пациенттің құқықтарына ғана емес, оның психоэмоционалдық жағдайына да қауіп төндіреді.

Дискриминациядан қорғау құқығы. Әлеуметтік маңызы бар аурулары бар пациенттер ешқандай дискриминацияға ұшырамауы керек. Өртүрлі елдердің заңнамасы (соның ішінде халықаралық нормалар, мысалы, Адам құқықтары декларациясы және Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының ұсыныстары) пациенттерді ауруларына негізделген кез келген алалаушылықтан қорғауды қамтамасыз етеді.

3. Дәріс тезистері:

4. Көрнекі материалдар: 15-20 слайд.

5.Әдебиет: соңғы бетті қараңыз

7.Бақылау сұрақтары:

1. Әлеуметтік маңызы бар аурулары бар пациенттер денсаулық сақтау жүйесінде қандай негізгі құқықтарға ие?
2. ВИЧ немесе нашақорлық сияқты әлеуметтік маңызы бар аурулары бар пациенттерді емдеу кезінде құпиялылық принципін сақтау неге маңызды?
3. Медициналық мекемелерде әлеуметтік маңызы бар аурулары бар пациенттерге қатысты дискриминацияны қалай алдын алуға болады?

Дәріс № 9

1. Тақырыбы: Әлеуметтік маңызы бар аурулардың профилактикасы.

2. Мақсаты: Әлеуметтік маңызы бар аурулардың профилактикасының негізгі әдістері мен тәсілдерін зерттеу, сондай-ақ осы ауруларды шешуде мемлекеттік және жеке деңгейдегі кешенді тәсілдің маңыздылығын атап өту.

3. Дәріс тезистері:

Әлеуметтік маңызды аурулар (ӘМА) — бұл халықтың денсаулығына айтарлықтай әсер ететін, өлім-жітім мен мүгедектікке әкелетін және экономикалық шығындарды туғызатын аурулар тобы. Бұл аурулар көбінесе өмір салтына, еңбек жағдайларына, әлеуметтік ортаға және медициналық қызметтерге қол жетімділікке байланысты. Әлеуметтік маңызды ауруларға инфекциялық аурулар (мысалы, туберкулез және ВИЧ), инфекциялық емес

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ	 SKMA -1979-	SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казакстанская медицинская академия»
«Мейіргер ісі-1» кафедрасы		№72/11 ( )
Дәріс кешені		16 беттің 12 беті

аурулар (мысалы, жүрек-қантамыр аурулары, қант диабеті, рак), сондай-ақ психикалық бұзылулар жатады.

Инфекциялық аурулар. Туберкулез. Туберкулез (ТБ) — көбінесе өкпені зақымдайтын, бірақ басқа мүшелерді де әсер етуі мүмкін инфекциялық ауру. Қазақстанда туберкулез ауруының деңгейі жоғары болып қалады.

Алдын алу:

- **Егу:** БЦЖ вакцинасы (туберкулезге қарсы вакцина) — балалар мен жасөспірімдер арасында алдын алудың маңызды шарасы.
- **Скрининг жүргізу:** ауруды ерте анықтау үшін флюорографиялық тексерулер өткізу.
- **Алдын алу емдеу:** туберкулезбен ауыратындармен байланыста болған адамдарға профилактикалық антибиотиктер тағайындау.

АИТВ/ЖИТС. Адамның иммундық тапшылығы вирусы (АИТВ) иммундық жүйені әлсіретіп, ағзаны инфекциялар мен ісік ауруларына бейім етеді.

Алдын алу:

- **Білім беру және ақпараттандыру:** вирус жұқтырудың жолдары мен қорғаныс әдістері туралы кеңінен ақпарат беру (презервативтерді пайдалану, инъекцияға арналған құралдарды пайдалану).
- **Алмасу терапия бағдарламалары:** есірткі пайдаланатын адамдарға АИТВ инфекциясының алдын алу үшін жүргізілетін шаралар.
- **Антиретровирустық терапия:** АИТВ-ке шалдыққандарда вирус жүктемесін айтарлықтай төмендетуге көмектеседі, бұл вирус жұқтыру қаупін азайтады.

Инфекциялық емес аурулар. Жүрек-қантамыр аурулары (ЖҚА)

ЖҚА — гипертония, жүрек ишемиялық ауруы, миокард инфарктісі және инсультті қамтитын аурулар тобы. Бұл аурулар өлім-жітім мен мүгедектіктің негізгі себептерінің бірі болып табылады.

Алдын алу:

- **Дұрыс тамақтану:** тұз, қант, майлы және қаныққан майларды азайту.
- **Физикалық белсенділік:** дене салмағын қалыпты ұстау, жүрек және тамыр жүйесінің жұмысын жақсарту үшін үнемі жаттығулар жасау.
- **Темекі шегуден және алкогольден бас тарту:** бұл әдеттер жүрек-қантамыр ауруларының дамуына айтарлықтай ықпал етеді.
- **Артериялық қысым мен холестерин деңгейін бақылау:** жүйелі түрде тексеру және қажет болса дәрілік емдеу.

Қант диабеті 2 типі — бұл метаболизмнің бұзылуы мен қандағы қанттың жоғары деңгейімен сипатталатын созылмалы ауру. Бұл ауру өмір салты мен аз қозғалу себепті барған сайын көп кездесуде.

Алдын алу:

- **Дұрыс тамақтану:** қарапайым көмірсуларды азайту, талшықтар мен көкөністерді көп жеу.
- **Физикалық белсенділік:** тұрақты жаттығулар, салмақты бақылау және метаболизмді жақсарту.
- **Денсаулықты бақылау:** семіздікті алдын алу және қалыпты дене салмағын ұстау.

Онкологиялық аурулар. Рак — бұл қатерлі ісік, ол әлемнің көптеген елдерінде өлім-жітімнің негізгі себебі болып табылады. Қатерлі ісіктер әртүрлі мүшелерде пайда болуы мүмкін, оның дамуына өмір салты мен экологиялық факторлар әсер етеді.

Алдын алу:

- **Темекі шегуден бас тарту:** темекі шегу өкпе, тамақ, өңеш, ұйқы безі қатерлі ісіктерінің негізгі қауіп факторы болып табылады.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ	 SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казакстанская медицинская академия»
«Мейіргер ісі-1» кафедрасы	№72/11 ( )
Дәріс кешені	16 беттің 13 беті

- **Дұрыс тамақтану:** көкөністер мен жемістерді, антиоксиданттары бар өнімдерді көп жеу, алкоголь мен қуырылған тағамдарды азайту.
  - **Скринингтік тексерулер:** әйелдер үшін сүт безінің маммографиясы, 50 жастан асқан адамдар үшін колоноскопия сияқты тексерулер өткізу.
  - **Вакцинация:** рак тудыратын вирустарға қарсы вакцина (мысалы, жатыр мойны обырынан алдын алу үшін АИТВ -ға қарсы вакцина).
- Психикалық денсаулық.** Психикалық бұзылулар, мысалы, депрессия, алаңдаушылық бұзылулары және стресс, қазіргі қоғамда өте өзекті мәселе болып отыр.

Алдын алу:

- **Психологиялық білім беру:** психикалық денсаулықтың маңыздылығы туралы халықты ақпараттандыру, психикалық аурулардың алғашқы белгілерін тану жолдарын үйрету.
- **Эмоционалды қолдау:** жұмыс орнында, отбасында және қоғамда стрессті азайту үшін жағдайлар жасау.
- **Психологиялық көмек:** психотерапевтер мен психологтардың кеңестері қолжетімді болу керек, стресс пен алаңдаушылықты басқару бағдарламаларын дамыту.

4. Көрнекі материалдар: 15-20 слайд.

5. Әдебиеттер

Негізгі әдебиеттер:

1. Щеткина Е.А. ЭЛЕУМЕТТІК-МАНЫЗДЫ АУРУЛАР. Оқу куралы Щеткина, Е. А. Социально-значимые заболевания [Текст]: учебное пособие / Е. А. Караганда: АҚНҰР, 2020. - 340 с.
2. Саматов Дауренбек Саматович, Тобажанова Роза Рустемовна ЭЛЕУМЕТТІК МЕДИЦИНА Оқу құралы. Караганды 2021

Қосымша әдебиеттер:

1. Нурманова, М. В. Сборник стандартов сестринских технологий по дисциплине "Основы сестринского дела" [- Караганда ИП "Ақнур", 2013.
2. Нурманова М. В. сборник стандартов сестринской технологии по дисциплине" Основы сестринского дела". - Караганда : ИП "Ак Нур", 2012.
3. Даулетбаев, д. А. алгоритмы (стандарты) манипуляций медсестрой: учебное пособие . - Алматы : ТОО "Эверо", 2011.
4. Нурманова, М. В. Сборник стандартов сестринских технологий по дисциплине "Основы сестринского дела": сборник - 2-е изд., испр. и мяч. - Караганда : ИП "Ақнур", 2013.
5. Общие сестринские технологии: практикум / С. Т. Сейдуманов [и др.][Текст] - Алматы: Эверо, 2012.

6. Интернет-ресурс

Ғылыми электрондық кітапхана
 «BooksMed» электронды кітапханасы
 «Web of science» (Thomson Reuters)
 «Science Direct» (Elsevier)

7. Бақылау сұрақтары:

1. Элеуметтік маңызды аурулар дегеніміз не?
2. Балалар жасында туберкулездің алдын алудың қандай әдісі қолданылады?
3. Жүрек-қантамыр ауруларының даму қаупін арттыратын қандай әдеттер бар?

<p>ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ</p>		<p>SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казакстанская медицинская академия»</p>
<p>«Мейіргер ісі-1» кафедрасы</p>		<p>№72/11 ( )</p>
<p>Дәріс кешені</p>		<p>16 беттің 14 беті</p>

<p>ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ</p>		<p>SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казакстанская медицинская академия»</p>
<p>«Мейіргер ісі-І» кафедрасы</p>		<p>№72/11 ( )</p>
<p>Дәріс кешені</p>		<p>16 беттің 15 беті</p>

<p>ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ</p>		<p>SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казакстанская медицинская академия»</p>
<p>«Мейіргер ісі-І» кафедрасы</p>		<p>№72/11 ( )</p>
<p>Дәріс кешені</p>		<p>16 беттің 16 беті</p>